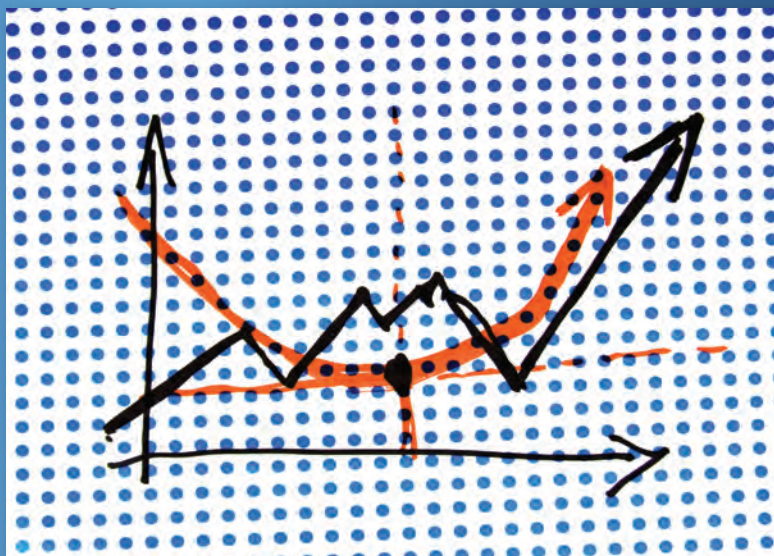

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ISSN 1857-7628

ГОДИШЕН ЗБОРНИК 2014 YEARBOOK

ГОДИНА 6

VOLUME VI

GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF ECONOMICS

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ” – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ**

ISSN: 1857- 7628

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2014**

YEARBOOK

ГОДИНА 6

VOLUME VI

**GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF ECONOMICS**

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
YEARBOOK
FACULTY OF ECONOMICS**

За издавачот:
Проф. д-р Ристо Фотов

Издавачки совет Editorial board

Проф. д-р Саша Митрев	Prof. Sasa Mitrev, Ph.D
Проф. д-р Лилјана Колева - Гудева	Prof. Liljana Koleva - Gudeva, Ph.D
Проф. д-р Ристо Фотов	Prof. Risto Fotov, Ph.D
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Проф. д-р Круме Николоски	Prof. Krume Nikoloski, Ph.D
Проф. д-р Еленица Софијанова	Prof. Elenica Sofijanovska, Ph.D
м-р Влатко Пачешкоски	Vlatko Paceskoski, M.Sc
д-р Тамара Јованов Марјанова	Tamara Jovanov Marjanovska, Ph.D

Редакциски одбор Editorial staff

Проф. д-р Ристо Фотов	Prof. Risto Fotov, Ph.D
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Проф. д-р Круме Николоски	Prof. Krume Nikoloski, Ph.D
Проф. д-р Ристе Темјановски	Prof. Riste Temjanovski, Ph.D

Главен и одговорен уредник Managing & Editor in chief

Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
--------------------------	----------------------------

Јазично уредување Language editor

Даница Гавриловска-Атанасовска (македонски јазик)	Danica Gavrilovska-Atanasovska (Macedonian)
--	--

Техничко уредување Technical editor

Славе Димитров	Slave Dimitrov
Благој Михов	Blagoj Mihov

Редакција и администрација Address of editorial office

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип	Goce Delcev University
Економски факултет	Faculty of Economics
бул „Крсте Мисирков“ 66	Krste Misirkov b.b., PO box 201
п.фах 201, 2000 Штип, Македонија	2000 Stip, R of Macedonia

СОДРЖИНА CONTENT

д-р Трајко Мицески, м-р Наташа Стојовска ХАРИЗМАТИЧНОТО ЛИДЕРСТВО КАКО ИЗВОР НА КОНКУРЕНТСКА ПРЕДНОСТ	7
д-р Тамара Јованов Марјанова, д-р Ристо Фотов, д-р Еленица Софијанова УЛОГАТА НА МАЛИТЕ И СРЕДНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА ВО НАЦИОНАЛНОТО СТОПАНСТВО	17
проф. д-р Ристо Христов, проф. д-р Ристе Темјановски, Јелена Горгев Е-ОДЛУКИ - МОБИЛЕН ИНФОРМАЦИСКИ СИСТЕМ ЗА ПОДДРШКА НА ПРОЦЕСОТ НА ОДЛУЧУВАЊЕ	27
доц. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска, Ивана Динева ИЗВЕШТАЈ ЗА ФИНАНСИСКАТА СОСТОЈБА – ПОДГОТОВКА И АНАЛИЗА	37
д-р Круме Николоски КАКО ДО КВАЛИТЕТНА ЕКОНОМСКА ПРОЦЕНКА?	47
д-р. Еленица Софијанова, д-р. Тамара Јованов Марјанова, д-р. Дарко Андроников, д-р. Ацо Јаневски АНАЛИЗА НА КОМУНИКАЦИСКИОТ ПРОЦЕС ВО ДОМАШНИТЕ МСП	57
д-р Љупчо Давчев, д-р Ристо Фотов, д-р Тамара Јованов Марјанова БИЗНИС ИНТЕЛИГЕНЦИЈА - ИСТОРИСКИ РАЗВОЈ И ПЕРСПЕКТИВИ	65
д-р Стеван Габер, д-р Илија Груевски, м-р Василка Габер ТЕОРИИ ЗА БУЏЕТСКА РАМНОТЕЖА	77
д-р Тамара Јованов Марјанова, д-р Ристо Фотов, д-р Љупчо Давчев ЗНАЧЕЊЕ И ПРИМЕНА НА ПАЗАРНА ОРИЕНТАЦИЈА ВО РАБОТЕЊЕТО НА МСП	87

м-р Влатко Пачешкоски, д-р Емилија Митева-Кацарски НЕРАМНОМЕРНАТА РАСПРЕДЕЛБА НА ДОХОДОТ ВО ЕРА НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈА	99
м-р Наташа Стојовска, д-р Круме Николоски, д-р Трајко Мицески КОРЕЛАТИВНА ЗАВИСНОСТ НА НАТАЛИТЕТОТ И СКЛУЧЕНИТЕ БРАКОВИ ВО МАКЕДОНИЈА	109
д-р Емилија Митева-Кацарски, м-р Влатко Пачешкоски ПОСЛЕДИЦИТЕ ОД МУЛТИЛАТЕРАЛНИТЕ ТРГОВСКИ ДОГОВОРИ ВО РАМКИТЕ НА СТО ЗА ЗЕМЈИТЕ ВО РАЗВОЈ	117
м-р Наташа Стојовска, д-р Трајко Мицески КОРЕЛАТИВНА ЗАВИСНОСТ МЕЃУ БДП ПО ЖИТЕЛ И НАТАЛИТЕТОТ ВО МАКЕДОНИЈА	125
д-р Стеван Габер, м-р Василка Габер, д-р Илија Груевски РЕЛЕВАНТНОСТА НА ФИСКАЛНИТЕ СТИМУЛАЦИИ THE RELEVANCE OF FISCAL STIMULATIONS	133

КОРЕЛАТИВНА ЗАВИСНОСТ МЕЃУ БДП ПО ЖИТЕЛ И НАТАЛИТЕТОТ ВО МАКЕДОНИЈА

м-р Наташа Стојовска¹, д-р Трајко Мицески²

Краток извадок

Намалениот наталитет не е демографска карактеристика само за земјите во транзиција и развој, како што е случајот со нашата земја, туку и за високоразвиените земји.

Глобалниот проблем со намалениот наталитет укажува на неколку светски трендови кои имаат помал или поголем придонес кон ваквото негативно движење на населението. Сите тие се јавуваат како последица на современото живеење изразено преку повисокиот животен стандард т.е. подобрите општи услови за живеење, пошироката и подостапна здравствена услуга, поголем степен на образование на жената и нејзина вклученост на пазарот на труд.

Во трудот, преку табеларни и графички прикази ќе биде претставено движењето на БДП по жител и живородените деца во последната деценија, а статистичката пресметка ќе ја покаже зависноста меѓу овие две варијабли.

Клучни зборови: *наталитет, живородени деца, БДП по жител, зависност, фактор на влијание.*

CORRELATIVE DEPENDENCY BETWEEN GDP PER CAPITA AND THE BIRTH RATE IN MACEDONIA

Natasha Stojovska M.Sc³, Prof. Trajko Miceski Ph.D⁴

Abstract

Reduced birth rate is not demographic characteristic only for transition and development countries, like our country, but also for developed countries.

Global problem of falling birth rate indicates several global trends that have smaller or greater contribution to this negative movement of population.

1. Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, natasa.stojovska@ugd.edu.mk

2. Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, trajko.miceski@ugd.edu.mk

3. University “Goce Delcev” – Stip, natasa.stojovska@ugd.edu.mk

4. University “Goce Delcev” – Stip, trajko.miceski@ugd.edu.mk

They all appear as a consequence of modern life expressed by the higher standard of living i.e improved general living conditions, wider and more accessible healthcare, women's higher level of education and participation in the labor market and many others.

In this paper, through tabular and graphic displays will be presented the movement of GDP per capita and live births in the last decade, while statistical calculation will show the dependence between these two variables.

Key words: *birth rate, live births, GDP per capita, dependency, factor of influence.*

Вовед

Постојат бројни фактори кои го детерминираат природното движење на населението. Со фактот дека репродукцијата на деца вклучува две личности (маж и жена), анализата на наталитетот не може да започне без сеопфатна анализа на меѓусебни односи на мажот и жената, како и бројните културни, економски, социјални, психолошки, политички и технолошки фактори кои влијаат на нив. Всушност, економскиот, социјалниот и културниот напредок на човекот водат кон зголемување на потребите за професионален развој, лично задоволство и уживање, од една страна, а намалување на желбата за деца и одложување на бракот, од друга страна.

Имајќи го предвид фактот дека раѓањето, одгледувањето и школувањето на дете значи трошење на финансиски средства, меѓу позначајните фактори кои влијаат на имањето деца се економските фактори.

Економски фактори на влијание на наталитетот

Од економски аспект, човекот е рационално суштество. Секоја негова одлука вклучува анализа на користите и трошоците на различни алтернативи, а изборот паѓа на онаа алтернатива која ја максимизира користа и ги минимизира трошоците. Освен на пазарот на добра и услуги, рационалноста постои и кај прашањето за дете. Овде постојат две главни алтернативи со кои се соочуваат брачните партнери – дали да се роди дете или да се обезбеди сопствен развој на личен и професионален план. Одлуката не е ни малку едноставна, иако од економска гледна точка значи да се избере онаа која носи поголеми придобивки од трошоци. Но, покрај економските, влијание имаат и бројни психолошки, социјални и технолошки фактори, така што одлучувањето за дете се претвора во еден комплексен процес.

Во групата на економски фактори спаѓаат животниот стандард (БДП по жител), приходот по основа на вработеност и материјалните можности⁵.

Главен економски фактор кој влијае на одлуката за дете е секако висината на приходот по основа на вработеност. Имено, соодветно ниво на материјални ресурси (пари, дом) е неопходно за животна егзистенција, а секој вишок го поттикнува интересот за деца. Овде се јавува проблем при утврдувањето на висината на приход кој е соодветен за животна егзистенција, што зависи и од животниот стил, верувањата, средината и други фактори. Од економски аспект, времето и трошоците за раѓање, грижа и израснување на дете се јавуваат како супститут на времето и трошоците поминати на работа со цел да се обезбедат приходи за деца. Супститутивниот ефект значи дека зголемувањето на приходите на брачните партнери води кон зголемување на веројатноста за раѓање дете. Но, со растот на приходите растат и трошоците за дете, така што одлуката за секое наредно дете уште повеќе се комплицира. Слично како кај првото дете, одлуката за второ, трето и наредно дете вклучува споредба на трошоците за наредно дете и трошоците на постоечкото дете, при раст или стабилно ниво на приходите. Овде трошоците за секое наредно дете има тенденција да ги намали вкупните трошоци за деца поради ефектот на економијата од обем. Овој ефект е особено изразен кога децата се на слична возраст, поради фактот што многу добра (облека, количка, играчки) може да ги користат повеќе деца, а не само едно.

Друг фактор кој го ограничува бројот на родени деца е тоа што децата сè помалку се сметаат за инвестиција која носи иден приход за родителите, а сè повеќе се сметаат за сегашно добро кое ја зголемува нивната потрошувачката⁶.

Лошите економски услови во нашата земја, изразени преку нискиот животен стандард, несигурноста на работното место и зголемените трошоци за живот, водат кон загрозување на животната егзистенција на брачните парови, а тоа влијае на ограничување на бројот на деца на едно или најмногу две, а во најлоши случаи ниту едно. Иако економските услови за живеење денес се подобри за разлика од минатото, сепак сè уште се на ниско ниво. Станбеното прашање, паричните примања и вработеноста се доста значаен предуслов во донесувањето на одлука за дете. Живеењето под кирија и немањето сопствен дом, егзистенцијата со минимални социјални примања или примања само од еден член се доста чести причини за одложување на бракот или немање дете, иако постои

5. Демерџиев К. „Автогеноцид, печатница „Софија“ - Богданци, Скопје, 1998, стр.29

6. Јојсе Р. Јакобсен, The economics of gender, Превод од Владата, Академски печат, Скопје, 2010, УГД, Универзитетска библиотека

желба за тоа⁷.

Но, она што изненадува е фактот дека лицата и брачните парови кај кои економските услови се на задоволително, дури и високо ниво, имаат значително понамалена мотивација и желба за деца. Кај нив, економските можности служат како мотивација за постигнување уште повеќе на личен план (задоволство, богатство и кариера). Со други зборови, тие покажуваат поголема подготвеност за задоволување на индивидуалните потреби, наспроти подготвеност за делење на тие можности со уште едно лице т.е. дете⁸.

На овој начин доаѓаме до еден парадокс – наместо подобрите економски услови да придонесуваат кон зголемување на наталитетот, денес резултатот е намален наталитет. Имено, стапката на репродукција е поголема кај оние брачни парови со полоши економски услови, а пониска кај оние со подобри економски и животни услови. Потврда за ова се нашите предци кои и покрај далеку полошите услови за живеење, оскудни средства за егзистенција и повеќе физички вложен труд во работата, имале висока стапка на наталитет. Ова значи дека брзото темпо на живот кое го налага современото живеење води кон тоа луѓето повеќе да се насочуваат кон луксузот, модните трендови, патувањата т.е. неегзистенцијалните потреби, за сметка на репродукцијата која е неопходна и трајна животна вредност. Сето ова води кон заклучокот дека лошите економски услови не се оправдување за намалениот број раѓања.

Корелативна зависност меѓу бројот на живородени деца и БДП по жител во Македонија

Целта на нашето истражување беше да се утврди корелативната зависност помеѓу наталитетот и БДП по жител, поради што е извршена пресметка на коефициентот на корелација преку користењето на едноставна корелација:

$$Y_i = \hat{b}_0 + \hat{b}_1 X_i + e_i$$

каде што БДП по жител е земен како независно променлива големина (X), а бројот на живородени деца како зависно променлива големина (Y), односно се испитуваше дали стапката на вработеност на жената има и во кои размери влијание врз стапката на наталитет.

7. Peter Jensen, Nina Smith, Unemployment and marital dissolution, Journal of population economics 3, no.3, October 1990, pp.217-219

8. M.Daniele Paserman, Waiting for Mr.Right: Rising inequality and declining marriage rates, Journal of urban economics 53, no.2, march 2003, p.256

Табела 1. Пресметка на коефициентот на корелација меѓу БДП по жител и бројот на живородени деца во Р. Македонија во периодот 2000-2012 г.

Година	БДП по жител (во евра, тековен курс)* X	Број на живородени деца* Y	Линија на регресија \hat{Y}_i	Резидуални вредности e_i^2
2000	1.921	29.308	26.350	8.749.069
2001	1.887	27.010	26.427	339.470
2002	1.981	27.761	26.214	2.393.801
2003	2.081	27.011	25.987	1.049.339
2004	2.185	23.361	25.750	5.709.036
2005	2.363	22.482	25.346	8.202.361
2006	2.564	22.585	24.889	5.309.992
2007	2.919	22.688	24.083	1.945.602
2008	3.283	22.945	23.256	96.664
2009	3.269	23.684	23.288	157.043
2010	3.434	24.296	22.913	1.913.062
2011	3.630	22.770	22.468	91.452
2012	3.616	23.568	22.498	1.143.866
Вкупно	35.133	319.469	319.469	37.100.757

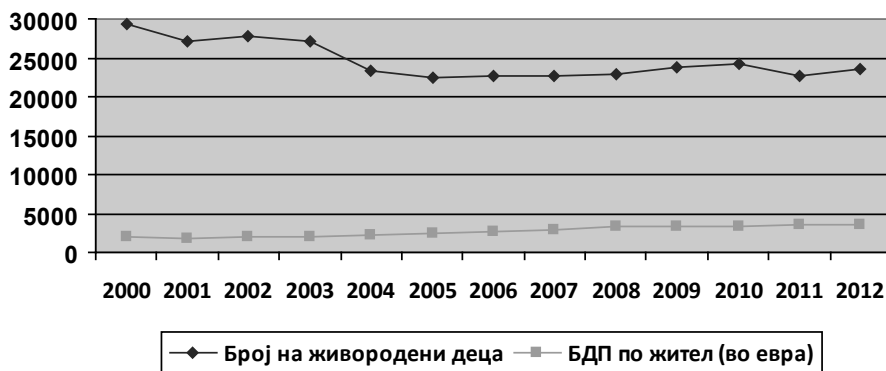
***Извор:** Државен завод за статистика на Р.Македонија

Согласно со пресметките претставени во табела 1, добиениот коефициент на корелација меѓу живородените деца и БДП по жител е многу слаб и изнесува 0,659, што значи дека може да се рече дека во анализираниот период постои значајна корелативна зависност. Со други зборови, коефициентот на детерминација во набљудуваниот временски период е умерен и изнесува 43,44%, што значи БДП по жител има умерено влијание (43,44%) врз наталитетот, додека останатите 56,56% се резултат на влијанието на други фактори.

Движењето на БДП по жител и бројот на живородени деца во Македонија е претставено на графикон 1.

Графикон 1. Корелативна зависност меѓу БДП по жител и бројот на живородени деца во Р. Македонија во периодот 2000-2012 г.

Во поглед на движењето на БДП по жител и живородените деца, Македонија го следи светскиот тренд. Така, во последната деценија се забележува постепен раст на БДП по жител наспроти постепено намалување на бројот на живородени деца, односно наталитетот.

Од табеларниот, а посебно од графичкиот приказ, се забележува корелација кај БДП по жител и живородените деца во Македонија. Ваквата поврзаност е логична, имајќи го предвид фактот дека БДП по жител се јавува како една од економските детерминанти на наталитетот. Меѓутоа, она што веднаш се забележува е дека неговото влијание варира по години т.е. во некои години е поголемо, а во други помало, од причини што врз наталитетот, покрај животниот стандард, влијаат бројни фактори од најразлична природа.

Од графичкиот приказ се забележува континуиран благ пораст на БДП по жител. Процентот на зголемување на оваа варијабла во анализираниот период изнесува 88,26%, што претставува значајно зголемување на животниот стандард на македонското население, ако го земеме БДП по жител како единица мерка. Наспроти ова, движењето на бројот на живородени деца покажува еден општ опаѓачки тренд и покрај цикличните движења во поединечни години. Процентот на намалување на наталитетот во анализираниот период изнесува 19,59% што укажува на намалување на бројот на живородени деца по жена како резултат на бројни економски, социјални, биолошки, технолошки и психолошки фактори, вклучувајќи го и зголемениот БДП по жител.

Заклучок

Податоците за движењето на БДП по жител и живородените деца покажуваат спротивни трендови. Имено, нерамномерниот пад на бројот на живородени деца е проследен со континуиран благ пораст на БДП по жител. Иако зголемувањето на животниот стандард изразено преку пораст на БДП по жител значи подобри услови и можности за раѓање и одгледување на дете, сепак практиката покажува дека ова не мора да биде така. Напротив, загрижувачките податоци за наталитетот укажуваат на потребата за преземање на итни мерки како на глобално, така и на национално ниво. Овие мерки би требало да вклучат поголема финансиска помош за идните родители, обезбедување работно место за секоја мајка и натамошно зголемување на животниот стандард. Сите мерки треба да бидат насочени кон подобрување на условите за раѓање и одгледување на едно дете, а со тоа да го решат најголемиот демографски проблем на денешницата.

Користена литература

- Joyce P.Jacobsen, *The economics of gender.*, Превод од Владата, Академски печат, Скопје, 2010, УГД, Универзитетска библиотека
- M. Daniele Paserman, *Waiting for Mr.Right: Rising inequality and declining marriage rates*, Journal of urban economics 53, no.2, march 2003
- Peter Jensen, Nina Smith, *Unemployment and marital dissolution*, Journal of population economics 3, no.3, October 1990
- Демерџиев К., *Автогеноцид*, печатница Софија- Богданци, Скопје, 1998
- Државен завод за статистика на Република Македонија, Статистика на население и Статистика за бруто домашен производ (13.9.2014 г.)